

TED ANKARA KOLEJİ VAKFI ÖZEL LİSESİ

A TÜRK DİLİ VE YAZINI DERSİ UZUN TEZİ

İnsanlık Durumları

Danışman Öğretmen: Fatma Uğur

Öğrencinin Adı: Can Ünlüsoy

Diploma Numarası: 001129-0077

Sözcük Sayısı: 3778

ARAŞTIRMA SORUSU: İhsan Oktay Anar'ın "Efrâsiyab'ın Hikâyeleri" adlı yapıtında yer alan gerçeklikler hangi olgular yoluyla işlenmiştir?

İÇİNDEKİLER

ABSTRACT	3
GİRİŞ.....	4
A) Ezen-Ezilen İlişkisi	5
B) İyilik-Kötülük	9
C) Şiddet.....	12
D) Korku	15
SONUÇ	18
KAYNAKÇA.....	20

ABSTRACT

UB Diploma Programı kapsamında hazırladığım tez çalışmamı A1 Türkçe dersinden tercih ettim. Dilin kendi içindeki düzeni ve yazarların bunu kullanma biçimleri beni daima etkilemiştir. Çalışma alanım olarak dil ve anlatım gücünü beğendiğim İhsan Oktay Anar'ın “Efrâsiyâb'ın Hikâyeleri” adlı yapıtını belirledim. Sekiz kurgudan oluşan yapıt, “Ölüm” ve “Cezzar Dede” adlı figürlerin birbirlerine karşılıklı olarak anlattıkları öyküleri içermektedir. Bu öykülerde ölüm gerçekliği ve kalıcı insani değerler sivriltilmiş, karşıt figürler mizah yoluyla ele alınmıştır. Tezimi, öykülerde belirgin biçimde işlenen olgular odağında hazırladım. “Ezen-ezilen ilişkisi”, “iyilik-kötülük” kavramları, “şiddet” ve “korcu” olarak belirlediğim olgular doğrultusunda tezimi bölümledim. Olaylar, uzamlar ve figürler ışığında, bu olguların geçmişte oldukları gibi günümüzde de insan yaşantısında var oldukları ve gelecekte de var olmaya devam edecekleri sonucuna ulaştım.

Sözcük Sayısı: 117

ARAŞTIRMA SORUSU: İhsan Oktay Anar'ın “Efrâsiyab'ın Hikâyeleri” adlı yapıtında yer alan gerçeklikler hangi olgular yoluyla işlenmiştir?

GİRİŞ

Ölüm, en keskin yaşam gerçekliğidir. İnsan ölüme yazgılı bir canlı olduğu halde, bilinçlenmediği süreçte öleceğini aklına getirmez ve mutluluğunu o anı erteleyerek sağlamaya çalışır. Yazınsal yapıtlarda da sıklıkla işlenen temalar arasında bulunan ölüm gerçekliği, İhsan Oktay Anar'ın Efrâsiyâb'ın Hikâyeleri adlı yapıtında, ona direnen “Kabadayı”nın tavrı ile ortaya konmuş, buna koşut olarak “Cezzar Dede”nin çatışmaları yapıtı bir masal atmosferine sürüklemiştir.

Anar; sekiz öyküden oluşan yapıtı Efrâsiyâb'ın Hikâyeleri'nde, kurguladığı öykülerini Binbir Gece Masalları'nı hatırlatır biçimde bir çekirdek öykü temeline oturtmuştur. Bu temelde, yapıt bir Anadolu kasabasında yaşayan ve karşısına çıkan her duruma meydan okuyan “Kabadayı”nın “Ölüm” figüründen kaçışının anlatımı ile başlamaktadır. “*Kara cübbeli*”, “*uzun boylu*”, “*başında simsiyah namaz takkesi ya da ona benzer bir şey taşıyan*”, “*elli yaşlarında*”, “*siyah sakallı*” ve “*mavi gözlü*” bir kişi olarak somutlanan Ölüm, “*masallarda anlatıldığı kadar korkunç*” (Anar, 10) yüzüyle betimlenmiştir. Ölümün öyküde bir figür olarak yer alması yeterince şaşırtıcı olmakla beraber kurguya masalsi bir hava katmaktadır. Kabadayı'nın Ölüm'e karşı hayatı pahasına oynadığı oyunu kaybetmesi ve kurgudan ayrılmasının ardından, Ölüm ile beraber yine onun tarafından aranan Cezzar Dede karakteri, birbirlerine atışmalı olarak öyküler anlatmaya başlayacak, anlattığı her öykü için Cezzar Dede'nin ömrüne “bir saat” eklenecektir. Oyun oynanırken yazarın öykü anlatıcısı kıldığı iki odak figür Ölüm ve Cezzar Dede, “vadesi dolanlardan” Uzun İhsan'ı kovalamakta, arama merkezleri arasında yapılan yolculuklar

sırasında bir dizi öykü anlatmaktadır. Ölüm, oyunun bir kazanımı olmamasını ve sadece zevk için oynanıyor oluşunu vurgulayarak okuyucuyu kurguya dâhil etmiştir.

Anar'ın alaycı bir yaklaşımla aktardığı öykülerdeki masalsi öğeler ve mistik hava, anlatıma özgürlük katmasının yanında yazarın tarzını da yansıtmaktadır. Tüm öykülerde ölümün kaçınılmaz bir gerçeklik olduğu vurgulanırken, “korku kültürü”, “din” ve “sevgi” gibi evrensel temalara da yer verilmektedir. Bu tez çalışmasında öykülerde ortak olarak irdelenen, tüm zaman ve toplumların karakterinde bulunan olgulara odaklanılacaktır. Bu olgular “Ezen-Ezilen İlişkisi”, “İyilik-Kötülük”, “Şiddet” ve “Korku” başlıklarında değerlendirilecektir.

Ezen-ezilen ilişkisi “Güneşli Günler”, “Bidaz’ın Laneti” ve “Bir Hac Ziyareti”; iyilik-kötülük kavramları “Güneşli Günler”, “Dünya Tarihi” ve “Şarap ve Ekmek”; şiddet ve korku gerçeklikleri “Güneşli Günler” ve “Bidaz’ın Laneti” öyküleri odağında değerlendirilecektir. Bu çalışmada olgular konu başlığı olarak yer alırken, olguların öykülerde ele alınış biçimi ve kurgudaki işlevleri değerlendirilecek; böylece bu gerçekliklerin şimdiki zamanda da sürdüğü düşüncesi sezdirilecektir.

A) Ezen-Ezilen İlişkisi

Yaşamın bir kurmaca olarak algılanışından beri ikili ilişkilerden kurumsal düzenlere kadar güç ilişkisi, insan kişiliği ile bağlantılı olarak önem kazanmış, koşulların yarattığı ihtiyaca göre güçlü olan güçsüzü ezmiştir. Yazar, “Güneşli Günler” öyküsünde eğitim sistemindeki çarpıklığa dikkat çekmiş, gücün kullanımını öğretmen figürlerin eline vererek oluşturduğu karşıtlık içerisinde kara mizah yaratmıştır.

Pek çok toplumda öğretmen-öğrenci arasındaki sevgi ve saygı alışverişine dayalı yapı, eğitimin temel ilkelerinden biri olarak benimsenirken, bu öyküde öğretmen ve öğrenciler arasındaki ilişkiye eleştirel bir bakışla yaklaşmıştır. Uzam olarak seçilen yatılı okuldaki öğretmen-

öğrenci ilişkisi, öğretmenlerin öğrencilerini ezerek ve onların doğalarına hükmederek özgün varlıklarını kaybetmelerine yol açmaktadır. Öğretmenlerin bu tutumu yaratılan uzam özellikleri ile özdeşleştirilmiştir. “Okulda şimdiye kadar saltanat sürmüş müdürlerden altısının fotoğrafları ve ikisinin yağlıboya portresi” (Anar, 18) ile süslenen “çirkin, kirli bir renkteki duvarlar” (Anar, 19) esenliksiz bir ortam izlenimi bırakmakta, öğrencilerin “saltanat süren” müdürlerce eğitimin “gerektirdiğine” inanılan baskılarla yetiştirildiğinin ipuçlarını vermektedir.

“Okulun hayatı zindan etmek için kurulan nizam ve intizamı” (Anar, 19), kusursuz bir nesil yetiştirmek adına ortaya konan bir tutumdur. Bu tutumun uygulanma biçimi öğrencileri öğretmenler karşısında köleleştirmekte, onlar için yaşayıp çalıştıklarını düşündürmektedir. Öğretmenler, olması gerektiğine inandıkları seviyeli yapıyı dayanak göstererek öğrencileri değersizleştirmekte, hakaret ve şiddet dolu yaklaşımlarıyla genç bireylerin gelişimini sağlıklı kılmaktadır. Okul sınırları ile kısıtlanan yaşam alanlarında öğrenciler küçük yaşlarında büyük adamların gücü altında ezilerek özgüvenlerini yitirmektedirler.

Okulun öğretmenlerinden Sağır, öğrencisi Bora Mete’yi resim malzemeleri ve resim yapma izni ile ödüllendirecektir. Yaptığı iyilik karşılığında onu yararlanılabilecek bir kaynak olarak gören öğretmen, öğrencisinin hastalanan okul müdürü için kan vermesini talep edecektir. “Kanını emmek” deyimini somutlayan nitelikteki eylemleriyle Sağır, yetenekli ve güçsüz öğrencisinin fizik varlığını sömürmüştür. Bora Mete, öğretmenin konumuyla sağladığı güç karşısında yılmıştır. Öğretmen, sanatçıya imkân sunan, onu var eden toplumu yansıtmakta; yeteneğiyle beraber kanı da “sömürülen” Bora Mete ise yoldan çıkmış toplumun yanlış beklentilerini karşılayamayan günümüzün yetenekli insanlarını temsil etmektedir. Kurgudaki bu çatışmada Bora Mete’nin duygularıyla birlikte kanı da sömürülmüştür. Sağır, kendi algısı doğrultusunda şekillendirdiği talepleriyle öğrencisini farklı bir ölçekte ve biçimde ezmiş, sebepsiz ve yararsız bir güç gösterisi sergilemiştir. Kanının sömürülmesi ile öykünün sonunda

ölen Bora Mete ve kendini öldüren öğretmenle ilkel zamanlardan günümüze uzanan ezen-ezilen ilişkisi sivriltilmiş, toplumsal bir soruna gönderme yapılmıştır. Hangi nedenle olursa olsun ezme ve ezilme beraberinde olumsuz sonuçlar getirecek, bireylerin yaşarken ölmesine dahi yol açabilecektir.

Gücün yönetimi sağlamak amacıyla yaygın olarak kullanıldığı yapılanmalardan bir başkası da aile kurumudur.¹ “Bidaz’ın Laneti” öyküsü ezen-ezilen ilişkisinin aile içindeki yerini örneklemektedir. Anar, alışılmışın dışında bir aile betimlemesi yapıp öyküye mizahi nitelik kazandırırken, eleştirilerini aile içi ilişkiler yoluyla sunmaktadır.

Öyküde odağa alınan ailenin üyelerinden sevgisizliği sivriltilmiş Kaynana figürü, damadı Galloğlu karşısındaki konumunu ezici tavrıyla güçlendirmektedir: “*Galloğlu! Galloğlu! Seni bet beşeret lapacı seni! Buldun gül gibi ahu kızımı, yalvar yakar oldun, aldın ceylanımı koynuna, şimdi de beğenmezsin ha! Kendi şu işkembe suratına bak, maymun seni!*” (Anar, 44) “*Kaz suratlı*”, “*ibiş*”, “*hımbıl mendebur*” (Anar, 44) benzeri sözlerle desteklenen muamele, Galloğlu’nun kendini işe yaramaz ve dışlanmış hissetmesine sebep olmaktadır. Evin damadı Galloğlu, sevgi ve saygı temelleri üzerinde kurulması beklenen aile kurumunda² beklentisi dışında bir yaklaşıma maruz kalmaktadır. Yüzüne vurulan kusurları ile diğer aile bireyleri karşısında değersizleştirilen damat Galloğlu, bu süreçte kendine de yabancılaştırılmaktadır.

Öyküdeki çatışmalar içinde Kaynana, damadına yaklaşımının nedenini ailenin mali sorunlarına dayandırmaktadır. Damadını başkalarıyla kıyasladığı gibi, kendini de çevresindeki bireylerle kıyaslayan Kaynana, kendini alçakta görmekte, tespitinin tetiklediği sinir ile damadını ezmektedir. Bu durum, ezen tarafın da eziklik yaşadığının bir göstergesidir. Alt sınıf bir vatandaş haline getirilen Galloğlu, çareyi evi dışında aramaya başlamıştır. Damat, evde maruz kaldığı baskıdan kaçabilmek umuduyla Aptülzeyyat’la define aramaya koyulmuş ve

¹ İçli, T. G. (1994). Aile içi şiddet: Ankara, İstanbul ve İzmir örneği. *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 11(1-2).

² İçli, T. G. (1994). Aile içi şiddet: Ankara, İstanbul ve İzmir örneği. *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 11(1-2).

hayatındaki büyük değişimin fitilini ateşlemiştir. Kurgunun ilerleyişi, ezen-ezilen ilişkisinin bireyi sınırlarını aşmaya zorladığını ortaya koymaktadır. Definenin bulunması, Galloğlu'nun evde dibe vuran saygınlığını zirveye taşımıştır: “*Altın bir heykele dönüştükten sonra kaynanası, Galloğlu nezdinde artık kıymete binmiş, adeta kuyumcularda bozdurulmayı bekliyordu. Öyle ki damadı, sadece keserinin sapıyla bir traktör, yetmiş yedi dönüm de arazi satın alacaktı.*” (Anar, 53)

Kaynana'nın ölümüyle Bidaz'ın Laneti masalları hatırlatır biçimde sonuçlanmıştır: ezen yok olup, ezilen ödüllendirilmiştir. Yazar, masallara paralel sonlandırdığı öyküsünde aile üyeleri arasındaki ezen-ezilen ilişkisinin bireyin kendinde bulduğu eksiklikler sebebiyle oluşabileceğini, bunun başkalarına da yansiyebileceğini, buna paralel olarak aile düzenini de bozabileceğini göstermiştir. Okuyucu iletilere yönlendirilirken yapılan abartılı benzetme ve betimlemeler öykünün gülmece yönünü öne çıkarmaktadır.

Ezen-ezilen ilişkisinin somut olarak görüldüğü bir diğer öykü ise “Bir Hac Ziyareti”dir. Anar, bu öyküde kişi ve toplulukların eksiklik ve farklılıkları yoluyla kendilerini başkalarıyla karşılaştırmalarının bir ezme-ezilme yarışı başlattığını göstermektedir. Öyküde iki köy arasındaki benzer bir yarış ortaya konurken, bu yarışın sebep ve sonuçları çarpıcı biçimde aktarılmaktadır.

Divana ve Zengefil köyleri arasında önceden var olan bir husumet, iki yerleşim bölgesinin her alanda yarışmaya başlamasına sebep olmuştur. Yarış, tarafların geri kalmaktan eziklik hissedeceği boyuta ulaşmıştır. Divana köyü sakinleri, imamlarını “*hasım köyünki kadar gösterişli*” (Anar, 61) bulmadıkları için kaygılanmaktadır. Yaşanan çekişme sebebiyle köylüler, topluluk sorumluluğunun da katkısıyla, farkında olmadan kendilerini bir ezme-ezilme yarışına itmiştir. Bu yarışta “eziklik ölçęi” rakibin son hamlesi tarafından belirlenmektedir.

İmamı köyün seviyesini belirleyen bir güç göstergesi olarak algılayan bilinçsiz köy toplumu, onu hacca göndererek kazandıracakları dinsel güçle “yarış”ta artı değere ulaşmayı hedeflemişlerdir. Öykünün sonunda imam köye geri dönmemiş, topluluk istediğini elde edememiştir. Yazar, boşa çıkan beklentiler yoluyla ezen-ezilen ilişkisine mizahi yaklaşmış; cehalete dayalı çekişmelerin kişilerden topluluklar arasına sıçrayabileceğini, bir rekabet ortamı oluşturup kişi özgürlüklerini yok edebileceğini ortaya koymuştur.

Anar, “Güneşli Günler”, “Bidaz’ın Laneti” ve “Bir Hac Ziyareti” öykülerinde birey-toplum ilişkileri içinde eziklik duygusu temelinde oluşan çatışmaların farklı yönlerine, etkilerine ve boyutlarına değinmiş; okuyucunun, kişisel hayatındaki ilişkilerle okudukları arasında karşılaştırma yapmasını sağlamıştır. Ezen-ezilen ilişkisinde ezilen kişinin yaşamdan alacaklı olduğu düşüncesine sahip olduğu, iyi bildiği bu duyguyu başka kişilere yansıttığı ve bununla doyum sağladığı ortaya konmuştur.

B) İyilik-Kötülük

Bireyler, iyilik ve kötülük kavramlarını içine doğdukları ailenin ve ailenin içinde bulunduğu topluluğun değerleri ile algılamaktadırlar. Bir kutupluluk ilişkisi içerisinde öğretilen bu kavramlar, bireylerin eylemlerini denetlemelerinde onlara yol gösterici olmuştur. Bireylerin bu karşılığı -topluluğun değerleri sebebiyle- farklı kavrayış biçimleri, kendilerinin ve başkalarının eylemlerini farklı biçimlerde algılamalarına sebep olmaktadır. Öykülerde de iyilik ve kötülük kavramları bir kutupluluk içerisinde yer bulmuş, figürlerin sivriltilen yönleri ile ortaya konmuştur. Anar, “Güneşli Günler” öyküsünde insani bir değer olarak iyiliğin farklı kavranış biçimini Sağır ve saf iyiyi temsil eden Bora Mete figürleri arasındaki çatışmayla bir örnek sunmuştur.

Kurguda öğretmen Sağır tarafından resim yeteneği sebebiyle ödüllendirilen Bora Mete'den, hasta okul müdürüne kan vermesi istenmiştir. Bu isteğin “*Biliyorsun ki müdürümüz hasta. (...) Sen de pek gürbüz, kanlı canlı bir çocuksun. Yaptığımız iyiliğe karşılık sen de bize kan verirsin herhalde.*” (Anar, 29) cümleleriyle ifadesi, iyiliğin Sağır tarafından bir değerden çok alınıp verilen, borcu ve geri ödemesi olan bir çeşit alışveriş olarak görüldüğünü düşündürmektedir. Yapılan iyiliğe beklenen karşılık “*bize kan verirsin herhalde*” cümlesiyle üstü kapalı biçimde istenmiş, aynı sırada iyiliğin yapıldığı kişinin fiziksel özelliklerine de değinilerek karşılığın ödenmesinin uygun olduğu vurgulanmıştır. Sağır, kendi düşünce sistemine göre, Bora Mete'ye yaptığı “iyilik” ile arkadaşı olan okul müdürüne farklı biçimde bir “iyilik” için yatırım yapmıştır. Öğretmenin farklı iyilik anlayışı, toplumun kötülük olarak gördüğü eylemleri de kapsamaktadır. Sağır, kendine göre düzenlediği iyilik algısıyla başkasına zarar vermiş, kendini özünden uzaklaştırmıştır.

“Dünya Tarihi” öyküsü iyi insan olmayı bir amaç haline getiren Tasavvuf öğretisine gönderme niteliği taşımaktadır. Buna koşturarak yaratılan, çok gelir elde etmeyi yaşam biçimine dönüştüren Aptülzeyyat figüründen tüm zenginliğini fakirlere dağıtması emredilmiştir. Figür, böylece bir sınavdan geçirilmiştir.

Zenginliği iyiliğe tercih eden Aptülzeyyat, rüyasında kendine bu emri veren Salih isimli dedenin söylediklerine kulak vermek yerine onu kendi yaşantısına davet etmiştir. Figür, iyilik yapmak yerine “*zevkü sefa içinde yaşamayı*” (Anar, 89) daha mutluluk verici bulmakta, Salih'i de yanına çağırılmaktadır. Dedenin çağırısına yanıt vermeyen Aptülzeyyat'ın işleri kötüye gitmiştir. Gelirinin düşmesini Salih'in dediklerini umursamamasına bağlayan tüccar, emredildiği biçimde zenginliğini dağıtmaya başlamıştır. Aptülzeyyat'ın bu davranışı bir zorlamayla gerçekleşmiştir. İyilik kavramının doğasında bulunmaması sebebiyle yazar, onu ironik biçimde sınıyarak iyiliğe zorlamıştır. Aptülzeyyat'ın bu işi gerçekleştirirken

düşündükleri, Salih'in zorlaması ile oluşan iyilik ve kötülük yargısının bozukluklarla yerleştiğine işaret etmektedir:

“Verilen sadaka, muhasebeci tarafından gider olarak deftere yazılırken, Aptülzeyyat'ın sağ omuzundaki melek de boş durmuyordu. Sevapları bir bir defterine düşmekle mükellef olan bu melek fasılasız çalışırken, adamın sol omuzundaki günah yazıcı melek de, artık ilham gelmediğinden midir, sıkıntıdan esneyip duruyordu” (Anar, 95)

cümlelerinde mizahi biçimde aktarılan Aptülzeyyat'ın iç dünyası; tüccarın iyiliği ve kötülüğü birbirini sıfırlayan değerler olarak gördüğünü, dağıttığı her birim paranın kendisine birim sevap kazandırdığını düşüncesine sahip olduğunu yansıtmaktadır.

İslam, iyiliğin kötülükleri sıfırlayacak biçimde ve miktarda değil, yaşam boyunca yapılmasını desteklemektedir.³ Aptülzeyyat inandığı dinin önerdiği iyilik esaslarını içselleştirmeden, ömründeki nadir iyiliklerinden biriyle sevinmiştir. Öyküde bireylerin yaşantılarındaki başka olguları daha değerli bulmaları sebebiyle iyilikten kaçtığı, tüccarın davranışları yoluyla yansıtılmıştır. Dış etkiyle iyiliğe zorlanan Aptülzeyyat'ın iyilikten kaçınmasının yararının olmadığı, aksine ona zarar getirdiği masalsı bir yaklaşımla anlatılmıştır. Yazar, böylece iyiliğin türüne ya da boyutuna göre sınıflandırılmaması, yapılması için bir çağrı ya da işaret beklenmemesi gerektiğine dikkat çekmiştir.

Yapıtta, iyiliği içinde taşıyan çocuk figür Bestenur'un odağa alındığı “Şarap ve Ekmek” öyküsünde de iyilik ve kötülük bir karşıtlık içinde ele alınmıştır. Bestenur, sütinesi tarafından hazırlanan şarap ve ekmeği babası Sefa'ya “iyi” bir insan olması için götürürken yolu üzerinde bir yaratıkla karşılaşmıştır. Ekmek ve şaraptan yiyip içen yaratık, Bestenur'a da aynısını yapmasını önermiştir. Kız, yaratığın dediğini yapmasıyla beraber “çocukluk cenneti”nden çıkmış, artık “iyi nedir, kötü nedir” (Anar, 211) öğrenmiştir. Masal motifleri eşliğinde ortaya konan bu anlık eylem üzerine Bestenur yetişkin bir bireye dönüşmüştür. Kız, öğrendiği bu iki

³ Bekiroğlu, Haydar. "İslam'da İyilik Tasavvuru.": Web Sayfası.

kavramla yeni bir farkındalık kazanmıştır. Yazar, Bestenur'un hayatındaki bu ani geçişle edebi yapıtlarda pek çok kez ele alınan çocuk saflığına bir gönderme yapmış, iyi ve kötü kavramlarının derinliğine mizahi bir yaklaşımla dikkat çekmiştir. Ancak yetişkinlik çağında ulaşılması beklenen bilinç düzeyini gerektiren bu kavramlar Bestenur'un hayatında zamansal olarak öne alınmıştır. Yazar, böylece yetişkin bilincini çocuk saflığıyla bütünleştirmiş ve idealize bir insanlık çizgisinin hayalini sunmuştur.

Bestenur'un babası Sefa, her ne kadar *“havai ve gamsız”* (Anar, 206) olarak tanıtılsa da, *“fitresini parası çıkışmayan fakir kumarbazlara vermekte, mallarını mülklerini işret âleminde eriten düşmüş ayyaşları çilingir sofrasına buyur etmekte, dünyevi servetlerini kadınlar uğruna feda eden yaşlı zamparaları bayram arifelerinde giydirmektedir.”* (Anar, 207) Sefa figürü toplumsal dayanışmada payına düşeni gerçekleştirirken yardımın geleneksel yapısının dışına çıkmakta, bir ironi yaratmaktadır. Figürün içki sofrasına herkesi buyur etmesiyle yardımın ihtiyacı karşılamaya yönelik olması gerektiğine vurgu yapılmıştır. Karakterin çevresindekilere desteği, okuyucuya iyilik yapmak için pek çok yol ve sebep olduğunu hatırlatmaktadır.

Anar, öykülerinde iyiliğin farklı anlamlarını ve anlayışlarını okuyucusuna sunmuş, böylece zıttı olan *“kötülük”* ile karşılaştırma olanağı sunmuştur. Bu yolla iyilik ve kötülük kavramlarının yaşamdaki değer ve gücüne de dikkat çekmiş, bunun pek çok yoruma ve kavramısa sahip olduğunu göstermiştir. Öyküler yoluyla okuyucuya iyiliğin insanlığın vazgeçilmez bir değer olarak hayatın amacı haline getirilmesi gerektiği sezdirilmiştir.

C) Şiddet

İnsanın var oluşuyla koşut olarak yaşantılarda yer alan *“şiddet”*, Efrâsiyâb'ın Hikâyeleri'nde de bir önemli olgu olarak işlenmiştir. Anar, şiddet örneklerini ironik unsurlarla süsleyerek bu gerçekliğin insanın hak etmediği bir durum olduğunu ortaya koymuştur.

Bir eğitim kurumunu uzam alan “Güneşli Günler” öyküsünde öğrencilerin kurallara uyumunu sağlamak ve ahlaka aykırı davranışların önünü kesmek gibi amaçlarla fiziksel ve psikolojik şiddet uygulandığı gözlenmektedir. Eğitim yaşındaki bireylere nezaket ve sevgi gibi değerlerin öğretilmesi gerekirken öykü atmosferinde beklenenin tersi bir gerçeklik söz konusudur. Bu okulda şiddet yalnızca bir öğretmenin tekniği değil, kurumun politikası durumundadır.

Yazar, okuldaki askeri düzenin sağlanmasında kullanılan şiddetin pek çok alandaki yansımalarını aktarmaktadır. “Tokat, cetvel, değnek gibi silahlar aracılığıyla cehaletle yıllardır savaştan”, “gözlerinden bir öfke ateşi parıldayan” (Anar, 18) muavinlerin duvarlara asılı fotoğrafları, üzerinde “döv beni adam olayım” (Anar, 19) ifadesi bulunan cetveliyle “asabi muallim”, “idamlıklar gibi asılı bir halde arkadaşlarına teşhir edilen talebeler” (Anar, 21) ve beden eğitimi hocasının onları infaz etmesi –bunu yaparken kafanın savrulmasını önleyici önlem alması-; şiddetin okulda uzun zamandır yerleşik bir davranış olarak uygulandığının ve belirli bir düzenin oturtulduğunun göstergeleridir. Öğrencilerin, günümüze göre ilkel sınıflarda, pek çok hocadan yediği tokatların, matematik, fizik ve kimya hocaları tarafından atıldığında “anlam taşıması” (Anar, 24), öğrencilerin hayatı ve bilgiyi şiddetli yaklaşımlar yoluyla anlamlandırmaya çalıştıklarına örnek oluşturmaktadır.

Genç bireyler şiddete sıklıkla maruz kalmış, bu nedenle de yaşam algıları şiddet ışığında şekillenmiştir. Kendilerini kötü anılarla dolu bu mekânda kısıtlanmış hisseden öğrencilerin okuldan kaçmaları ve yasak davranışlara eğilim göstermeleri, olumsuzluğu teşvik eden yaşam algılarının sonuçları arasında yer almaktadır.

“Hafta sonu iki kafadar ilk fırsatta okul duvarını aşar, bir koşu köye varıp cigara kâğıdı ve en iyisinden tütün alırlar, yine aynı yoldan okula dönerlerdi. Ne var ki oğlanların tütün alışkanlığı bilindiğinden, nöbetçi muallimlerden kurulu inzibat ekipleri yatakhanelere ve koğuşlara ani baskınlarla kabus gibi girerler, zavallılar da uykularında gördükleri karabasanların bu kez sahicilerine maruz kalırlardı.”
(Anar, 21)

Öyküde şiddet, yaratılan okul uzamında müfredatın bir parçası, öğretimin vazgeçilmezi haline getirilmiştir. Öğretmenler kimlik ve itibarlarını güçlendirmek için şiddeti vazgeçilmez ve haklılığa dayalı bir araç olarak görmektedirler. Eğitimi “*cehalet ile bir mücadele*” (Anar, 18) olarak algılamak, şiddeti eğitimcilerin gözünde güçlerinin simgesi haline getirmiştir.

Kurguda öne çıkan figürlerden öğretmen Sağır, şiddeti uygulayan bir figür olmakla birlikte bir şiddet mağdurudur. Geçmişte Sağır, kadını bir renk olarak algılanan “çingene pembesi”ni kullandığı gerekçesiyle bir öğrencisine tokat atmış, o da karşılığında Sağır’a bir “Osmanlı tokadı” oturtmuştur. Bunun üzerine öğretmenin kulağı ağır işitmeye başlamış, ona Sağır lakabı takılmıştır. Yazar, “Sağır” aracılığıyla şiddet gören insanların şiddete eğilim gösterebilecekleri gerçeğine dikkat çekmiş, sağır kalan kulak imgesiyle ironi yaratmıştır.

Sağır, toplumda sıklıkla “kadın işi” olarak görülen resim öğretmenliği mesleğine saygı duyulmasını “*erkekliği kullanmanın en güzel yolu olan*” (Anar, 25) şiddetle sağlamaktadır. Şiddeti benimsemesi, Sağır’ı sanatın sunmaya çalıştığına inandığı zarafet ve güzellik değerlerinden uzaklaştırmış, karanlığı ve kuruyu tercih etmesine sebep olmuştur. Figürün uyguladığı şiddet, kişilerin inandıkları değerler adına mücadele etmek yerine, vurgulamak istedikleri özelliklerini doğrudan ve ilkel yöntemlerle yansıtmayı tercih ettiklerine örnek teşkil etmektedir. Şiddet uygulayan kişiler, zayıf yönlerine dikkat çekmeye çalışırken özlerinden uzaklaşmaktadır. Öğretmenin öğrenciye şiddet uygulamasını kabul edilebilir gören algı, Bora Mete’nin ölümüne de olağan yaklaşmıştır.

“Bidaz’ın Laneti” öyküsünde kesitleri verilen ailenin yaşantısında kaynana figürünün damadı üzerindeki baskısı psikolojik şiddet kapsamına girmektedir. Damat Galloğlu, geleneksel Türk aile yapısının dışında kurgulanmıştır. “Evin reisi” konumunda olması, eve para getirmesi beklenen erkek rolüne zıt biçimde, “*hımbıl*” ve “*mendebur*” özellikleriyle yaratılan Galloğlu, böylece kaynana ile arasındaki çatışmaya ortam hazırlanmıştır. Kaynana figürü ise “*cadaloz ve*

çaçaroz” (Anar, 43) özellikleri ile tanıtılmış, Galloğlu’na yakıştırılan değerlere zıt düşen kişilik özelliğiyle sivriltilmiş, uyguladığı şiddet doğal gösterilmiştir.

Kaynana, öne çıkma fırsatı vermediği Galloğlu’na zorbaca davranışlar sergilerken kendini ve kızını mağdur olarak tanımlamış, damadının alt üst olmuş duyguları arasına suçluluğu da eklemiştir. Galloğlu’nun karısına laf etmesi durumunda kaynananın “*damadının ensesine indirdiği tokatlar*” ve “*zavallıya yeri öptürmesi*” (Anar, 43) öyküde görülen fiziksel şiddet örnekleri arasındadır. Kaynana, “*kızının imdadına yetişme*” ritüelini ağlama ve “*zulgit faslı*” ile devam ettirmekte, “*İbiş seni!*”, “*Şuna bak!*” gibi rencide edici sözlerini “*suratın ortasına tükürme*” ile noktalamaktadır (Anar, 44). Galloğlu’nun evde maruz kaldığı zorbalık, onun dışarıdaki hayatında derdine derman, evdeki hayatından kurtuluş yolu aramasına neden olmuş ve bu durum öykünün yönünü belirlemiştir. Yazar, aile içinde şiddet uygulama hakkını yerleşmiş kalıpların aksine kaynanaya vererek bir ironi yaratmıştır. Öyküyü “zavallı” olarak nitelediği Galloğlu’nun tarafını tutarak anlatan yazar, şiddetin farklı yansımalarının sevgi ve saygı temeline dayalı bir kurum olan ailenin bir bireyinde nasıl bir etki yaratabileceğini ortaya koymuştur. Bidaz’ın Laneti öyküsünde figürlerin psikolojik ve fiziksel şiddet uygulama eğilimleri –kadın olmasına karşın aile içi barışı bozan- kaynana karakteri aracılığıyla aktarılmış, Galloğlu ise şiddet etkisiyle hayatını yeniden yapılandırmak durumunda kalan gerçek mağduru temsil etmiştir.

D) Korku

Yaptırım gücü elde etmek için şiddet kadar etkili bir yöntem olan korku salma, ikili ilişkilerden birey-toplum ilişkilerine, her alanda etkisini göstermiştir. Bu durum Efrâsiyab’ın Hikâyeleri yapıtında “Güneşli Günler” ve “Bidaz’ın Laneti” öykülerinde belirgin olarak görülmektedir.

Anar, Güneşli Günler öyküsünde uzam alınan “okul”u 1960’ların Anadolu’suna uygun olarak yaratırken korkutucu bir durumda sunmuştur. Öykünün geçtiği yatılı erkek okulu, “*çirkinliğe büyüklük eklendiğinde tikslenme duygusunun korkuya dönüşeceğini bilen devlet*” (Anar, 19) tarafından kirli bir renge boyanmış, ürkütücü biçimde kurgulanmıştır:

“*Soğuk kış gecelerinde bu kasvetli binanın ayışığı altındaki silüetine bakıp, gönlü hoş etmeyen şeyler hissettiklerinden midir, sabaha kadar uluyan köpekler*”, “*sanki elbirliği etmişçesine, gam, kasvet, hafakan ve dehşet dolu kapkara, yapışkan bir sisi her yana üfleyen tabiatın bütün kuvvetleri*” (Anar, 19) klasikleşmiş bir korku sahnesini canlandırmakta, korkuyu “*binada hüküm süren neredeyse yegâne hayalet*” haline getirmektedir. Geceleri tuvalete gitmeyi “ölüm” olarak gören, “mumun titreyen alevi duvardaki heybetli müdür resimlerini aydınlattığında yürekleri ağızlarına gelen, beti benzi atan” öğrenciler tüm yapının ruhunu belirlemektedir. Evlerinden ayrılan ve kaybettikleri aile sıcaklığını okulda bulamayan öğrencilerin sürdürdükleri korku temelli hayat okura kasvetli bir durum olarak yansımıştır. Öğrenciler, doğal ihtiyaçlarını dahi zorluklarla gidermiş, kazanacakları her durumda yıldırılmıştır. Şiddetin gölgesinde gelen korku, bu ortamda Sağır gibi öğretmenlerin ezilmişliklerini kapatan bir araç işlevi görmüştür.

Okuldaki din dersleri, öğrencilerin işledikleri ve işleyebilecekleri günahlar temelinde geçmektedir. “*İskambil destesindeki papazların onları dinden imandan çıkarıp kâfir yapacağını, çıplak kadın fotoğraflarına bakıp çavuşu tokatlamaya devam ederlerse tez zamanda süngülerinin düşeceğini, tütün içenleri ise, ateşten yaratılan cinlerin er geç çarpacağını*” (Anar, 22) anlatan din dersi öğretmeni, verdiği eğitimde dinin kişiye huzur ve umut aşılardan çok korkutan özelliklerini öne çıkarmaktadır. Bu örnek aracılığıyla sevgi öğretisi üzerine kurulu olması beklenen dinin kişilerce çarpıtılışı ortaya konmaktadır.

Öğrencileri ezen ve onlara şiddet uygulayan düzenin yöneticisi, okul müdürü, vampirlere benzer görüntüsüyle kendini gören ilk öğrencilerin dudaklarını uçuklatmıştır. “Kont” lakaplı müdür, “porfiria” hastalığı sebebiyle ışıktan kaçmakta; kanlı dişetleri ve bembeyaz suratından

kan fişkırmasını önlemek için Bora Mete'nin kanını içmektedir. *Allah'ın bir tek kulunun bile tebessüm etmediği* (Anar, 18) kurumun yöneticisi ortama başarıyla uyum sağlamaktadır.

Öyküdeki okul; görünümü, doğası, hava durumu, öğretmenleri ve öğretmenlerinin söylemleriyle öğrenciler için bir kâbusa dönmüş; kişi ve öğeleriyle genç yaştaki bireylerin pek çok gerçek ve gerçek dışı olay ve nesneye korku duymalarına sebep olmuştur. Kendilerine sunulan eğitim, huzuru sağlamak yerine kaçırmak hedeflidir. Anar, tüm yönleriyle korku evini hatırlatan bir okul uzamı kurgulamış, eğitimde korkunun olmaması gerektiği düşüncesine ironik bir gönderme yapmıştır.

Yapıtta, korkunun modern dünyada kolay uygulanan ve hızlı sonuç veren bir yöntem olduğu öyküler yoluyla ortaya konmaktadır. Korkunun kişiler ve nesiller arasındaki aktarımında masalların önemi büyüktür. Korku kültürünün ürünleri, içeriğinde sıklıkla yer verilen değerli taşlar ve malzemeler, hazineler, hırsızlıklar yoluyla cahil bireyleri yasadışılığa teşvik etmektedir. Bidaz'ın Laneti öyküsünde de bu masalsı unsurların insan üzerindeki etkisine yer verilmiştir.

Hazine ve efsane gibi unsurlar geçmişte destan, günümüzde masal biçiminde, anlatıcının belirlediği tarz ve sisteme göre ortaya konmuştur. "*Kendisinin çocukluğunda yaşadığı korkuların yeni nesle de sirayet etmesiyle, belki adaletin yerini bulduğunu düşünen*" (Anar, 40) anlatıcı kişiler, anlattıklarıyla kendilerini tatmin etmekte ve korkunun kendilerindeki izini başkalarına geçirmekten zevk duymaktadır. "*Kelimelerin insan üzerindeki güçlü etkisi konusunda adeta bir mütehassıs kesilmiş*" (Anar, 39) bu kişiler; dinleyicileri durumundaki çocukları "*daha da çok ürpertme*"nin (39) arayışındadır.

Öykülerde duygular öğrenme sürecini daha etkili kılmakta, sonuçlarını daha kalıcı hale getirmektedir. Korku, her ne kadar olumsuz bir duygu olarak tanımlansa da masalları çekici hale getirmiş, dinlenir kılmıştır. Bidaz'ın Laneti öyküsünde aktarıldığı gibi, ürpertiyle dinlenen

masalların etkisiyle yetişkin dönemlerinde dahi “*ahali ara sıra bu masallara gerçekten inanır gibi (...)*” olmaktadır. Öykünün temelini oturtulan Bidaz’ın hazinesini arayış, masallarla yetişen Galloğlu’nun kahvehanedeki bir yabancından duyduğu efsanenin ilgisini çekmesiyle başlamaktadır. Efsaneye göre Kral Bidaz’ın mezarında bir define bulunmaktadır. Kahvehanedeki yabancı Aptülkehribar’la ortak olduktan sonra mezarın lanetli olduğunu öğrenen Galloğlu kendini çocukluğunda dinlediği masallardan birinin içinde bulmuştur. Kralın mezarının bulunduğu mağaraya girmek her ne kadar korkutucu olsa da, Galloğlu’nun gözleri defineye yaklaşmanın verdiği heyecanla ışıldamış, ona içeriye tek başına giren ortağını takip etmeye cesaret vermiştir. Galloğlu’nun bütün korkusuna rağmen define aramaya cesaret göstermesi dikkat çekmektedir. Bidaz’ın Laneti öyküsünde korkunun kişilere intikam arzusuyla aşılsa dahi, zenginlik ve itibar elde etme isteğiyle baskılanabileceği gerçeği yansıtılmıştır.

SONUÇ

Efrâsiyâb’ın Hikâyeleri’nde ortaya konan gerçekler, “ezen-ezilen ilişkisi”, “iyilik-kötülük”, “şiddet” ve “korcu” gibi olgular yoluyla yansıtılmıştır. Bu olgulardan “ezen-ezilen ilişkisi”, bütün dünya düzen ve sistemlerinde olduğu gibi öykü gerçekliğinde de varlığını göstermiştir. “Güneşli Günler” öyküsünde masum bir çocuğun kan emici eğitimciler tarafından sömürülmesi konu edilmiş; ezen-ezilen ilişkisiyle yaratılan sömürü düzeni eğitim ortamına taşınarak bu gerçeklik etkin bir biçimde sunulmuştur. Anar, ihtiyacı olan eğitimi alamamış insanların ya yok olacaklarını ya da yaşayan bir nesneden farklarının kalmayacağını ortaya koyarken, toplumun gelişmemesine sebep sunmuştur. Diğer bir ezen-ezilen ilişkisi Bidaz’ın Laneti öyküsünde gücü elinde tutan kaynana figürünün evdeki düzenin mahkûmu damat Galloğlu üzerinde kurduğu baskı aracılığıyla işlenmiştir.

Yapıtta, temel kavramlar olarak “iyilik-kötülük”, “Güneşli Günler” öyküsünde eğitimci rolünü üstlenmiş olan Sağır’ın yaygın algıdan yoksun duruşuyla çarpık biçimde sunulmuştur. “Dünya Tarihi” öyküsünde ise Aptülzeyyat’ın iyiliği zorlama yoluyla öğrenmesi mizahi bir üslupla işlenmiştir. “Şarap ve Ekmek” öyküsünde ise iyilik, çocuk saflığına koşut olarak ortaya konmuştur.

Tezin içeriğini oluşturan bir diğer olgu “şiddet”, “Güneşli Günler” öyküsünde ezileni temsil eden Bora Mete’nin kendisi de bir şiddet mağduru olan öğretmeni tarafından sömürülmesi yoluyla işlenmiştir. “Bidaz’ın Laneti” öyküsünde şiddet gerçeği, kaynananın gücünü vurgulamak için kullandığı bir araç oluşuyla yansıtılmıştır.

“Korku” olgusu, “Güneşli Günler” öyküsünde eğitim ortamına zıtlık oluşturacak şekilde, gerçek ve metafizik konulardaki algıyı yönlendirecek biçimde kullanılmıştır. “Bidaz’ın Laneti” öyküsünde ise bu duygunun aktarımı ve baskılanabilir olduğu ortaya konmuştur.

Anar, yapıtındaki öykülerin uzamlarını geçip gelinen zamanlara yaslayarak eserine mistik bir hava kazandırmış, yarattığı mizahla bu gerçekliklerin bütün zamanları kapsadığı izlenimini yaratmıştır. Bu tez çalışmasıyla, birey-toplum ilişkilerinde karşılaşılan “ezen-ezilen ilişkisi”, “iyilik-kötülük”, “şiddet” ve “korku” olgularının geçmişte olduğu gibi günümüzde de yaşandığı ve gelecekte de var olabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

KAYNAKÇA

Anar, İ. Oktay. "Efrâsiyâb'ın Hikayeleri" İletişim Yayınları, 27. Baskı (2013)

İçli, Tülin Günşen, "Aile İçi Şiddet: Ankara-İstanbul Ve İzmir Örneği." Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi 11.2 (1994): 7-20. Web.
<<http://193.140.229.51/index.php/EFD/article/download/767/544>>.

Bekiroğlu, Haydar. İslam'da İyilik Tasavvuru. Diyanet İşleri Başkanlığı. Web.
<<http://ramazan.diyaret.gov.tr/Files/Dok/Makaleler/%C4%B0slam%E2%80%99da%20%C4%B0yilik%20Tasavvuru.pdf>>.

Hatunoğlu, B. Yavuz, Aşkıım Hatunoğlu. "ÖĞRETMENLERİN FİZİKSEL CEZALANDIRMAYA İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ." *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 6.2 (2005): 105-116.